

HIVERN 2010
10,00 €

NÚMERO

60

AURIGA

REVISTA DE DIVULGACIÓ I DEBAT DEL MÓN CLÀSSIC

FÒRUM

AURIGA

Badalona
Capital de la
Cultura Catalana

20 i 21 de novembre 2010
Museu de Badalona

BIBLIOTECA

1700465983

AURIGA

museubadalona

Diputació
Barcelona

4. ICE DE CLÀSSIQUES DE LA UNIVERSITAT DE GIRONA. *Mercè Enrich i Lina Vilamitjana*
5. EQUIP DE FORMACIÓ I INNOVACIÓ DE LLENGÜES I CULTURA CLÀSSIQUES DE L'ICE DE LA UAB. *Gemma García*
6. MÀSTER DE SECUNDÀRIA PER A CLÀSSICS A LA UB. *Pilar Gómez*
8. PAIDEIA. I TROBADA INTERNACIONAL DE DIDÀCTICA DELS ESTUDIS CLÀSSICS. *Marta Oller*
9. L'AVALUACIÓ PER COMPETÈNCIES EN LES ACTIVITATS D'APRENENTATGE DEL NOU GRAU EN ESTUDIS CLÀSSICS. *Gemma Puigvert*
10. ELS ORÍGENS D'AESO (ISONA I CONCA DELLÀ, PALLARS JUSSÀ). *Ignasi Garcés et alii*
12. LES ACUS CRINALES DE LES TERRES DE L'EBRE. SIGNIFICAT I USOS. *Antoni Cartes Reverté*
13. CODIFICACIÓ INFORMÀTICA DEL SIGNARI IBÈRIC NORD-ORIENTAL. *Carme J. Huertas*
15. LA MAGNA CELEBRATIO I L'ASSOCIACIÓ DE RECONSTRUCCIÓ HISTÒRICA DE BADALONA. *Joan Mayné*
17. EL TEATRE ROMÀ DE TARRAGONA, A ESCENA. *Francesc Tarrats Bou*
18. EXPERIÈNCIA DIDÀCTICA ALS LUDI ROMANI. *Teresa Devesa*
19. VINÀLIA RUSTICA. *Paula Lloret Puig*
20. BAETULO LUDENS. *Xavier Salvador*
20. ESTUDI ANTROPOLÒGIC DE LES RESTES ESQUELÈTIQUES D'AMPLE 1, JACIMENT TARDOROMÀ DE BARCELONA. *Carme Rissech, Aniol Pujol, Daniel Turbón*
22. VI FÒRUM AURIGA EN IMATGES
24. CATÀLEG D'ESCULTURA I COL·LECCIONS DEL MÓN ANTIC. FONS DEL MUSEU FREDERIC MARÈS. *Camil·la González Gou*
25. SIMULTANEJANT L'EXCAVACIÓ I LA DIFUSIÓ: L'EXPERIÈNCIA DE LA CATEDRAL DE TARRAGONA. *Josep M. Macias, Andreu Muñoz, Imma Teixell*
28. FONTS CLÀSSIQUES I ORIENTALS SOBRE L'EURÀSIA CENTRAL ANTIGA I MEDIEVAL. *Agustí Alemany*
30. CHIRON, UN PROJECTE COL·LABORATIU DE CLÀSSIQUES. *Lluís Inclán García-Robés*
31. EUREKA BAETULO! *Margalida Capellà i Soler*
34. CULTURA CLÀSSICA I EDUCACIÓ INFANTIL: UNA EXPERIÈNCIA AL MUSEU DE MALLORCA. *Margalida Bernat*
37. EL VAIXELL D'ODISSEU. *Jordi Rincón i Ribas*
38. BARCINO ORIENS. *Ricard Llop*
39. LA MUSEÏTZACIÓ DE BAETULO, CIUTAT ROMANA. *Joan Mayné*

Els dies 20 i 21 de novembre vam celebrar al Museu de Badalona el VI Fòrum Auriga. Com cada any, el Fòrum va formar part dels actes de la Capital de la Cultura Catalana.

Després de sis edicions anuals d'aquesta trobada interdisciplinària celebrada a diversos llocs dels territoris de llengua catalana, podem començar a fer balanç.

En primer lloc, hem detectat un interès pel fet de disposar d'un lloc de trobada comú per a les persones i institucions que treballem pel món clàssic, el qual aplega una gran diversitat de disciplines. A més, moltes vegades no hi ha vies de contacte entre les persones, tant si treballen en institucions i entitats, com si ho fan en la solitud de les seves recerques o projectes de divulgació rigorosa, sovint sense espai on presentar-los.

D'altra banda, hem detectat també l'encert del marc de les capitals culturals on hem celebrat els fòrums. Això té un doble objectiu. En primer lloc les capitals culturals són un punt de trobada "neutral" quant a institucions i, en segon lloc, ens permet, allò que sintèticament en podem dir "fer país", anar trepitant el territori en què treballem bàsicament els lectors de l'Auriga. També ens permet conèixer de la mà dels seus responsables els principals jaciments i museus que tenim. En aquest VI Fòrum Auriga els participants vam tenir l'oportunitat de ser els primers visitants de la magnífica museïtzació de la connexió de les termes romanes de Baetulo amb el *decumanus* i la nova exposició de la col·lecció permanent del Museu de Badalona, unes obres que s'han dut a terme durant el 2010.

Volem agrair l'hospitalitat que l'equip del Museu de Badalona ens ha ofert, alhora que les facilitats i col·laboració que ens ha proporcionat Joan Mayné, el seu director; a l'hora d'organitzar aquest VI Fòrum Auriga.

I, finalment, anunciar-vos que el VII Fòrum Auriga el celebrarem els dies 5 i 6 de novembre a Escaldes-Engordany, al Principat d'Andorra.

Montserrat Tudela

AURIGA

Rda. Universitat, 7, 3r, 4a. 08007 Barcelona
Telèfon: 93 412 32 94. Fax: 93 412 68 71
E-Mail: auriga@ccc.cat
www.auriga.cat

Impressió: Imprimeix
Dipòsit Legal : B-12032-91
ISSN : 1131-50087

Fotografia portada: Pòster VI Fòrum Auriga (Museu de Badalona)
Correcció: Lúdia Fernàndez
Assessor informàtic i webmaster: Miquel Fernández i Barta

AURIGA és membre de l'Associació de Publicacions Peròdiques en Català (APPEC).
La revista AURIGA no comparteix necessàriament les opinions dels autors dels articles.

Aquesta publicació es pot reproduir, citant-ne, però, la procedència.

Editor:

Xavier Tudela i Penya

Directora:

Montserrat Tudela i Penya

Consell de Redacció: Ma. Jesús Espuña i Ferrer, Pere Izquierdo i Tugas, Francesca Mestre i Roca, Teresa Noël i Juncosa, Joan Pedrola i Santamarta, Xavier Yáñez i Such

Consell Assessor: Norbert Bilbeny i García, Joan Busqueta i Riu, Sebastià Giralt i Soler, Bàrbara Matas i Bellés, Carles Miralles i Solà, Mercè Otero i Vidal, Isabel Rodà de Llanza, Joan Sanmartí, Eulàlia Vintró i Castells

Col·laboradors número 60: Agustí Alemany, Margalida Bernat, Margalida Capellà, Teresa Devesa, Mercè Enrich, Ignasi Garcés, Gemma García, Lluís Inclán García-Robés, Pilar Gómez, Camil·la González Gou, Carme J. Huertas, Ricard Llop, Paula Lloret, Josep M. Macias, Joan Mayné, Andreu Muñoz, Marta Oller, Gemma Puigvert, Aniol Pujol, Antoni Cartes Reverté, Jordi Rincón, Carme Rissech, Xavier Salvador, Francesc Tarrats, Imma Teixell, Daniel Turbón i Lina Vilamitjana.

SIMULTANEJANT L'EXCAVACIÓ I LA DIFUSIÓ: L'EXPERIÈNCIA DE LA CATEDRAL DE TARRAGONA

Josep M. Macias (Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Andreu Muñoz (Arquebisbat de Tarragona),

Imma Teixell (Ajuntament de Tarragona)

Més enllà dels objectius científics que hi ha darrere del projecte arqueològic *Catedral de Tarragona*, hem cregut oportú convertir la darrera excavació en una experiment sobre l'efecte socialitzador d'un procés d'excavació o de recerca que s'ha difós de manera pedagògica i contínua. Des dels inicis dels nostres treballs ja havien sovintejat les conferències de difusió o, en el marc de les jornades de Tarraco Viva, les visites guiades al jaciment. Per això, en el nou context d'una excavació programada, es va plantejar una estratègia de difusió, prèvia als inicis dels treballs d'intervenció, amb el compromís de mantenir-la independentment de les vicissituds que es produïssin durant el decurs de l'activitat.

Evidentment, el fet d'adoptar aquesta estratègia en una excavació arqueològica estiuenca a l'interior de la catedral metropolitana i que té per objectiu localitzar el temple d'August es pot entendre com una aposta a cavall guanyador. I més després d'una intensa campanya de prospecció geofísica l'any 2007 amb resultats força esperançadors. La recerca d'aquest temple ha estat una de les fites més importants de la historiografia i l'arqueologia local, però també en la recerca internacional del culte imperial pagà, un dels àmbits preferents de la investigació a partir de l'estudi dels processos de monumentalització de les capitals romanes a imatge de Roma, amb tota la corresponent expressivitat escultòrica o epigràfica.

Les emissions monetàries d'època de Tiberi i la cita mateixa de Tàcit ("omnes provincias exemplum", Ann I, 78) sobredimensionen aquest fet, estrictament local, d'acord amb la rellevància històrica de Tàrraco a l'occident de l'Imperi. També ha estat un símbol fonamental en la recerca de les arrels clàssiques del nostre país. Al mateix temps, els diversos projectes d'estudi sobre el temple d'August que es desenvolupen a la ciutat permeten calibrar el nivell de la investigació arqueològica i la seva capacitat d'interacció amb les entitats de gestió de la mateixa ciutat. D'altra banda, l'excepcionalitat i modèlica entesa entre tres institucions amb seu a Tarragona permet sumar esforços, tot coresponsabilitzant cadascuna en l'ampli ventall d'obligacions existents en el nostre patrimoni històric: l'Ajuntament, en el suport de la recerca sobre un element identitari d'una ciutat reconeguda com a Patrimoni Mundial per la Unesco; l'ICAC, d'acord amb el seu àmbit específic d'investigació; i l'Església tarraconense com a dipositària d'una part del nostre passat. A més, el suport del Museu d'Història de Tarragona i del Museu Bíblic Tarraconense poden ser fonamentals per convertir una recerca científica minoritària en un recurs més dels respectius discursos museogràfics.

En funció d'aquest plantejament, i d'acord amb la rellevància de l'objecte d'estudi, es va plantejar aquesta actuació com una bona oportunitat per aprofitar tots els recursos mediàtics a l'abast. Conseqüentment, i amb anterioritat a l'inici dels treballs, s'inicià un blog informatiu

hostatjat en la revista *Sapiens* (blogs.sapiens.cat/recerca-templeaugust) tot aprofitant la seva plataforma de difusió. Aquest blog, a més, ha estat constantment publicitat mitjançant els mitjans de comunicació i els recursos institucionals dels promotors del projecte (*mailings* i webs). La informació introduïda ha tingut un doble objectiu: alligornar i contextualitzar un projecte de recerca atractiu i, sobretot, facilitar un seguiment acurat dels treballs arqueològics. No es tractava únicament de difondre els resultats de l'excavació i la validesa dels treballs geofísics, sinó també de donar a conèixer la quotidianitat del mètode i de la tasca arqueològica. El marc arquitectònic de la catedral i totes les troballes que es preveïen foren considerats inicialment elements d'interès social, però també volíem calibrar l'estètica, diversitat i complexitat de la nostra metodologia de camp com a factors atractius de seguiment.

Creiem que la resposta ha estat satisfactòria i s'ha generat una dinàmica de consulta amb una mitjana de temps d'uns quatre minuts. Un cop anunciada la iniciativa (21/06/10), es va assolir una mitjana de 120 consultes diàries els primers dies i, després de diverses peticions, es prengué la determinació de duplicar els continguts en llengua castellana (a partir del 6/07/10). Actualment hi ha tres períodes diferenciats en l'existència del blog. Durant la fase d'excavació (28/06 a 31/07) s'ha assolit el nombre de 7.813 i 1.295 visites en les llengües catalana i castellana respectivament. En el període 1/08 a 20/09 el blog va anunciar que no s'actualitzarien els continguts i fou consultat 3.336 i 893 vegades respectivament. Finalment, el blog ha reprès la seva activitat, tot i que a un ritme molt menor, per tal de difondre tota l'activitat de recerca i de difusió que es pugui dur a terme. Entre els dies 21/09 i 12/11 ha rebut 2.009 i 837 consultes. De forma sintètica podem determinar que, fins al 13/10, el blog ha estat obert en una norantena de ciutats de l'Estat i en una cinquantena de països. Aproximadament les ciutats amb més consultes són Tarragona (35%), Barcelona (33%), Madrid (8%), Girona (3,5%), Mataró (1,5%), etc. Mentre que pel que fa als estats, el primer és Espanya (90%), seguit a molta distància d'Alemanya, Itàlia, Mèxic, Puerto Rico, Anglaterra i França. Finalment, s'aprecia com augmenta la deslocalització de les consultes segons el nombre de consultes en llengua castellana, ja que en els tres períodes establers el percentatge de consultes és el següent: 14,21%, 21,11% i 29,4%.

En tot aquest període podem afirmar que el recurs ha estat una eina informativa a l'abast del ciutadà, del nostre col·lectiu i fins i tot dels mitjans informatius que l'han consultat com a guió de treball. Quant als mitjans de comunicació, l'estratègia ha estat concertar dues hores d'atenció personalitzada *in situ* cada divendres. D'aquesta manera hi havia l'oportunitat de fer un seguiment transparent i periòdic del decurs de l'excavació, i eren els mateixos periodistes, més enllà de les preceptives rodes de premsa institucionals a l'inici i al final de la intervenció, els que decidien el ritme i la intensitat de la notícia.

El resultat d'aquesta estratègia es pot calibrar a partir dels 25 mitjans de comunicació que han fet un seguiment de la intervenció, sense que puguem quantificar els mitjans digitals que, a través de les agències informatives, se n'han fet ressò. Finalment, els dies 30 i 31 de juliol es realitzaren unes jornades de portes obertes en què, durant unes 7 hores, unes 1.700 persones van visitar l'àrea d'excavació. Foren ateses simultàniament en tres grups: els primers davant d'un projector on s'explicava el context de la recerca i els resultats més immediats; els segons davant el sondeig estratigràfic; i en sortir havia una vitrina on s'exposaven els objectes recuperats més significatius. Finalment, en el decurs dels treballs s'han atès totes les persones que s'han adreçat individualment i més de 20 grups pertanyents a col·lectius professionals d'arqueologia, geologia, arquitectura, personal d'activitats culturals i turístiques de diferents administracions públiques i privades, grups acadèmics, etc.

Aquesta experiència ens ensenya que, més enllà del nostre entorn més immediat –de tipus laboral, aficionats, etc.–, hi ha un interès social rellevant que es materialitza quan s'ofereix una activitat que es desenvolupa en condicions de bona comunicació i proximitat. Quan una excavació arqueològica es du a terme en condicions contràries a les exposades, produeix indiferència o rebuig perquè la gent no troba arguments justificatius per als inconvenients que la nostra activitat pot provocar. A Tarragona això passa freqüentment, ja que hem de ser conscients que la imatge social de l'arqueologia no sempre prové dels projectes de recerca, molt sovint executats en indrets aïllats o ocults, sinó de les intervencions d'urgència, dites ara preventives, que s'efectuen en entorns urbans pròxims a la ciutadania.

Valorem molt positivament els resultats, tot i que reconeixem la dificultat de compaginar el ritme d'excavació i de descoberta –amb els inherents dubtes, reflexions, hipòtesis i definicions d'interpretacions preliminars– amb les exigències del seguiment mediàtic que ocasiona la lícita impaciència periodística. És obvi que ambdues professions tenen *timings* i llenguatges diferents, i que interpreten amb una credibilitat diferent les teories arqueològiques que es desenvolupen en el decurs dels treballs, o en processos posteriors. Malgrat tot, és necessària la convivència entre aquests col·lectius laborals i, ni que sigui per un fet puntual, cal insistir en el fet que les notícies arqueològiques s'han de tractar amb una paciència allunyada de la immediatesa quotidiana.

Tot aquest "enrenou" s'ha produït per un sondeig estratigràfic, de només 32 m², situat a l'eix de simetria de la catedral medieval que, com ja és sabut, segueix l'eix de simetria de l'antic recinte de culte pagà. L'emplaçament de la intervenció es determinà a partir dels resultats de l'exhaustiva prospecció geofísica efectuada l'any 2007, quan es constatà una gran alteració en el subsòl amb unes mesures aproximades de 27 per 35 m i entre 2/3 m de gruix.

Aquesta evidència mantenia l'axialitat de tot l'entorn i fins i tot era coherent amb la distribució mateixa dels pilars medievals. Això, juntament amb les restes decoratives del porticat perimetral (clipeus de Júpiter Ammó a imitació del *forum augustum* de Roma) i un coneixement més exhaustiu del fòrum de la colònia, feren inevitable una intervenció arqueològica a l'interior del temple aprofitant la interrupció del culte per l'execució de la IV fase del pla director de la catedral de Tarragona. Després del preceptiu conveni de col·laboració entre l'Ajuntament de Tarra-

Detall de les jornades de portes obertes.

gona, l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i el Capítol de la Catedral de Tarragona, s'iniciaren els treballs arqueològics amb un termini d'actuació preestablert i el compromís de recuperar l'aparença original de l'enllosat de la catedral afectat pel sondeig.

Altament, la prospecció geofísica demostrava com la cota de circulació de la catedral es trobava uns 80 cm per sota de la cota hipotètica del recinte sacre altimperial. No només mancava l'alçat en marbre de Luni Carrara, sinó que es preveia l'absència de tot el podi. I així ha estat ja que s'ha documentat un important nivell d'argiles naturals de 2,50 metres de gruix i superposat directament a la roca. La intervenció demostrà la naturalesa no antròpica d'aquesta estrat i com havia estat retallat per tal d'encaibir-hi una plataforma de fonamentació aixecada en *opus incertum* amb la cresta homogeneïtzada per una capa de morter de calç uniforme. L'estudi geotècnic elaborat pel Centre d'Investigació Tecnològica i Assaig de Materials (CITAM) estableix en el punt de prospecció una fondària de 2,30 m de gruix. Els paràmetres tècnics actuals defineixen un coeficient de balast per placa de 30 cm de costat, i per a aquest tipus de materials es poden adoptar valors de l'ordre de $Ks1 \approx 30 - 60 \text{ MN/m}^2$. La part superior de la plataforma presentava alguna petita empremta alineada de morter que relacionem a un cos superposat de carreus ja desapareguts.

Aquesta evidència, que concorda plenament amb les dates geofísiques i, fins i tot, amb el trajecte d'una clauvera que discorre de forma paral·lela al costat de la plataforma, ens remet inevitablement a l'existència d'un temple. No hi ha cap prova estratigràfica que aportí dades relatives al període de construcció, possiblement l'època de l'emperador Tiberi, ni sobre la disposició dels cossos arquitectònics superiors. L'element més incert és la presència d'un ampli conglomerat de pedra, restes de marbre i morter de calç que s'adossava al basament de carreus, que, teòricament, recolzava sobre la plataforma d'*opus incertum*. Aquest nucli, sondejat parcialment, reposava sobre capes alternes de terra de coloració blanca o groguenca, segons quin fos el component bàsic: morter de calç disgregat o restes de treball de la pedra de tipus Mèdol. L'estructura en si no presenta prou solidesa per suportar un cos arquitectònic, però sí que pot plantejar-se com el testimoni de la base de l'escalinata frontal. Per altra banda, no ens queda clar si aquest segon cos de fonamentació respon al moment original o a la reforma del temple que va executar l'emperador Adrià durant la seva estada a Tàrraco (SHA. *Vita Hadr.* 12, 3). Evidències d'aquesta obra són fragments de decoració arquitectònica en marbre del Proconès, el qual no entra en els mercats de producció i comercialització fins al segle II dC.

En relació als processos de transformació de l'antiguitat tardana, la casuística estratigràfica ha estat més generosa que l'etapa altimperial. Així doncs, les evidències ceramològiques ens indiquen que a finals del segle V o durant la primera meitat del VI tota l'obra del temple pagà no es trobava en peu, a excepció del gran basament d'*opus incertum*, que no era susceptible de *spolia* o *rediviva saxa*.

En aquests moments, el nostre esquema interpretatiu planteja la construcció d'un recinte episcopal durant aquest període, potser en relació amb una nova urbanística de clara promoció cristiana que hauríem d'incloure entre els pontificats dels bisbes Joan i Sergi. A nivell teò-

ric, aquest plantejament podria estar lligat amb un trasllat de les antigues relíquies conservades fora muralla en el complex paleocristià del riu Francolí. És una hipòtesi de treball antiga i que es fonamenta en altres evidències arquitectòniques i ceramològiques que s'han detectat entorn de l'antic recinte pagà (subsòl de la casa dels Canonges i seu del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, delegació de Tarragona). No hi ha evidències directes sobre la cristianització d'aquest entorn, tret de determinades tombes privilegiades i de nombrosos elements de decoració arquitectònica dels nous edificis de culte, però només l'Església d'època visigòtica es mostra prou capacitada per dur a terme una transformació intensa de l'antic monumentalisme imperial.

BIBLIOGRAFIA

BOSCH, F., MACIAS, J.M., MENCHON, J.J. MUÑOZ, A., TEIXELL, I. 2005: "La transformació urbanística de l'acròpolis de Tarragona", *VI Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica* (València 2003), Barcelona, 167-174.

CASAS, A., COSENTINO, L., DÍAZ, Y., FIANDACA, G., GARCÍA, E., HIMI, M., LAFUENTE, M., MARTORANA, R., MACIAS, J. M., MENCHON, J., MUÑOZ, A., SALA, R., TEIXELL, I. 2008: "A la recerca del temple d'August a Tarragona: una experiència entre arqueologia i geofísica", *COTA ZERO. Revista d'Arqueologia i Ciència* 23, Vic, 9-12.

2009: "Integrated archaeological and geophysical survey for searching the roman temple of Augustus in Tarragona, Spain.", DDAA, *Scienza e Patrimonio Culturale nel Mediterraneo. Diagnostica e conservazione. Esperienze e proposte per una carta di rischio. Atti del convegno Atti del convegno internazionale di studi La materia e i segni della storia* (Palerm 2007), Roma, 277-283.

MACIAS, J. M., MENCHON, J. J., MUÑOZ, A., TEIXELL, I. 2007a: "Excavaciones en la Catedral de Tarragona y su entorno: avances y retrocesos en la investigación sobre el culto Imperial", Nogales, T., González, J. (eds.), *Culto Imperial: política y poder*, actas del Congreso Internacional (Mérida 2006), L'Erma di Bretschneider, Roma, 765-787.

2007c: "L'Arqueologia de la Catedral de Tarragona. La memòria de les pedres", DD. AA., *La Catedral de Tarragona. In Sede, 10 anys del Pla Director de Restauració*, Tarragona, 151-213.

2008a: "De seu del Concili Provincial a Seu Metropolitana. Treballs arqueològics a la Catedral de Tarragona (2000-2003)", *Arqueologia Medieval* 03, Barcelona, 8-29.

2008b: "Contextos cerámicos derivados de la transformación cristiana de la acrópolis de Tarragona (s. V-VI dC)", *L'Escala-SFECAG 2008*, Saint-Paul-Trois-Châteaux, 287-293.